

<u>โครงการวิจัยเรื่อง</u>	ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน: ศึกษากรณีอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
<u>ผู้ดำเนินการวิจัย</u>	นายชูศักดิ์ วิทยาก็ค
<u>ที่ปรึกษาโครงการ</u>	ดร.ม.ล. พันธุ์สุรย์ ลดาวัลย์ นายเกษม บุรกลีกร นายสมพงษ์ ชีวสันต์
<u>หน่วยงานที่รับผิดชอบ</u>	สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งที่จะหาแบบแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่ลุ่มน้ำในชั้นต่าง ๆ และวิเคราะห์หาตัวแปรทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมของมนุษย์ให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว พื้นที่ในการวิจัยคือ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน ผลการวิจัยอาจสรุปได้ดังต่อไปนี้

รูปแบบการใช้ที่ดินแตกต่างกันไปตามลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ตัวอย่างเช่น ลุ่มน้ำชั้นที่ 1 และ 2 มักจะทำสวนเมี่ยงหรือชาตามเชิงเขา ลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ปลูกพืชไร่บนที่ดอน ลุ่มน้ำชั้นที่ 4 และ 5 ทำนาบริเวณที่ราบลุ่มผสมกับการปลูกพืชไร่ เป็นต้น เนื่องจากที่ดินถือครองมีขนาดเล็กเกษตรกรจึงต้องมุ่งที่จะใช้ที่ดินอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตลุ่มน้ำชั้นที่ 5 มีการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้นกันมาก ทั้งนี้เพราะมีระบบชลประทานที่ดี ปัญหาทรัพยากรดินที่สำคัญคือที่ดินทำกินมีน้อย ประชากรส่วนใหญ่จึงเห็นสมควรให้นำที่ดินว่างเปล่า และที่ดินป่าสงวนที่เสื่อมโทรมแล้วมาจัดสรรให้แก่เกษตรกร และยอมรับการกำหนดการใช้ที่ดินเป็นเขต การใช้ทรัพยากรน้ำมีความสัมพันธ์กับการใช้

ทรัพยากรดิน บริเวณลุ่มน้ำชั้นที่ 1 และ 2 มักจะเป็นเขตป่าต้นน้ำลำธาร ในขณะที่บริเวณลุ่มน้ำชั้นที่ 5 จะเป็นบริเวณที่ราบลุ่ม บริเวณลุ่มน้ำชั้นที่ 3ค่อนข้างจะประสบปัญหาด้านทรัพยากรน้ำอยู่บ้าง รูปแบบการบริหารแหล่งน้ำ ในบริเวณลุ่มน้ำชั้นที่ 5 มีพัฒนาการมายาวนานในรูปของกลุ่มเหมืองฝายหรือชลประทานราษฎร์ ปัจจุบันในบริเวณลุ่มน้ำชั้นที่ 5 มีโครงการชลประทานขนาดใหญ่ที่สามารถครอบคลุมบริเวณกว้าง ส่วนในบริเวณลุ่มน้ำชั้นอื่น ๆ ยังเป็นระบบเหมืองฝายขนาดเล็กที่มีการดำเนินการจัดสรรทรัพยากรน้ำโดยองค์กรในระดับท้องถิ่น ประชากรส่วนใหญ่ยอมรับแนวความคิดการบริหารทรัพยากรน้ำ โดยการจัดเก็บภาษีการใช้น้ำชลประทาน ปัญหาการใช้ทรัพยากรน้ำอยู่ที่การขาดเทคโนโลยีในการนำน้ำจากแหล่งธรรมชาติมาใช้ การใช้ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในเขตลุ่มน้ำชั้นต่าง ๆ ยังมีลักษณะที่ตัดทวงผลประโยชน์จากป่าไม้และผลิตภัณฑ์จากป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่อยู่ติดกับพื้นที่ป่า ประชาชนส่วนใหญ่มีแนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าของป่าไม้ ในเชิงเศรษฐกิจมากกว่าคุณค่าทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมและความงามของธรรมชาติ ป่าไม้ที่ยังคงสภาพอุดมสมบูรณ์จะอยู่ในเขตลุ่มน้ำชั้นที่ 1 และ 2 ส่วนในเขตลุ่มน้ำชั้นที่ 3, 4 และ 5 มักจะถูกทำลายไปจนเสื่อมโทรม ประชากรส่วนใหญ่พิจารณาว่าชาวเขาเป็นกลุ่มที่ทำลายป่าไม้มากที่สุด อย่างไรก็ตามประชาชนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับข้อเสนอให้มีการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ในทัศนะของประชาชนในเขตลุ่มน้ำชั้นต่าง ๆ มีภาพพจน์เป็นผู้ปราบปรามการลักลอบตัดไม้ และผู้พิทักษ์ป่ามากกว่าการเป็นนักพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าไม้ ตัวแปรเกี่ยวกับการมีอยู่และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรดิน และทรัพยากรน้ำมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับฐานะทางเศรษฐกิจ และศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชนในเขตลุ่มน้ำ ตัวอย่างเช่น การมีที่ดินในที่ราบลุ่ม การมีระบบชลประทานที่ดี การใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเข้มข้น เป็นต้น ในด้านทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนับว่าอยู่ในด้านที่ดี แต่การปฏิบัติด้านการอนุรักษ์ดิน น้ำ และป่าไม้มียังมีอยู่น้อย

ข้อเสนอสำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน ได้แก่ การจัดสรรทรัพยากรดินให้แก่กลุ่มที่ไม่มีที่ดินทำกิน ให้มีที่ดินทำกินอย่างถาวร เพื่อเป็นการยุติการบุกรุกทำลายป่าที่ไม่มีที่สิ้นสุด พร้อมกันนี้ต้องควบคุมจำนวนประชากรให้อยู่ในขนาดที่เหมาะสมกับทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น การใช้ทรัพยากรดินในบางพื้นที่ควรมีมาตรการอนุรักษ์ดินที่ถูกต้อง และใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการนำเอาน้ำจากแหล่งน้ำมาใช้ในการเกษตร เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรดินที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้ได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น การใช้ที่ดินอย่างเข้มข้นโดยอาศัยระบบชลประทานขนาดเล็กเฉพาะพื้นที่ ควรพยายามสร้างความมั่นคงในฐานะทางเศรษฐกิจและศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชน ส่งเสริมแนวความคิดและทัศนคติในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยพยายามให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด